

1956. november 4. | A szovjet hadsereg inváziót indít a magyar forradalom leverésére

Szerző: Tarján M. Tamás

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapatunk harcba állnak! A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!”
(Nagy Imre 1956. november 4-i rádióközleménye)

1956. november 4-én hajnalban indult meg a szovjet hadsereg magyarországi inváziója, aminek célja a forradalom leverése, a szocialista blokkból kilépni szándékozó, Nagy Imre vezette kormány megdöntése és a demokratikus rendszer felszámolása volt. A következő napokban a világ felháborodva, ám tétlenül figyelte, ahogy a szovjetek páncélosaikkal megszállják Magyarország városait, lefegyverzik hadseregét, és hatalomra juttatják Kádár János Munkás-Paraszt Forradalmi Kormányát. A Vörös Hadsereg támadását természetesen a forradalom hívei nem nézték tétlenül, Budapesten és az ország számos pontján elkeseredett fegyveres harc kezdődött a szocialista szuperhatalom bevonuló erőivel szemben.

Az október 23-án kirobbant és 28-án győzedelmeskedő forradalom sorsa már az intervenció megindítása előtt négy nappal, október 31-én megpecsételődött, ekkor ugyanis Hruscsov és a szovjet pártvezetés a fegyveres fellépés mellett tette le a voksát. Az eseményeket ettől a ponttól kezdve két szálon követhetjük nyomon: először is, azon a vonalon, hogy Moszkva miként készítette elő a csapást, és hogyan formálta meg a forradalom utáni rendszert, másfelől pedig abból az aspektusból, hogy Nagy Imre kormánya milyen módon próbálta meg elkerülni a szuperhatalom beavatkozását. Ami az első szálat illeti, Hruscsovnak a támadás előtt két feladata volt: meg kellett nyernie a jelentősebb szocialista államok vezetőit, illetve ki kellett kérnie Tito jóváhagyását, mivel a Szovjetunió – és Magyarország – a forradalmat megelőzően látványosan kibékült a jugoszláv vezetővel.

A szovjet pártfőtitkár aztán a lengyel Gomulka után – már Bukarestben – a románok beleegyezését is hamar megszerezte, november 2-3-ai éjszakáján pedig a Brioni-szigeten már Titóval tárgyalt, aki a Hruscsov által kiszemelt Münnich Ferenc helyett Kádár Jánost ajánlotta az ellenkormány vezetőjének. A jugoszláv vezető a miniszterelnök személyére vonatkozó javaslat mellett közvetítőnek is ajánlkozott, megígérte ugyanis, hogy Nagy Imrét az invázió megindításakor rábeszéli majd a lemondásra. Így aztán, mivel Eisenhower amerikai elnök korábban egyértelművé tette, hogy nem szándékozik támogatni Magyarországot – ráadásul

október 29-én a szuezi válság még zavarosabbá tette a nemzetközi politikai helyzetet –, elvileg nem maradt akadálya a november 4-i beavatkozásnak.

Mindeközben Nagy Imre, aki október 31-én nyilvános ígéretet tett a Varsói Szerződésből való kilépésre, azt kellett tapasztalja, hogy a látszólagos partnerség ellenére a hazánkban állomásozó szovjet erők nagyarányú mozgósításba kezdtek – körbezárták például a repülőtereket –, ezzel együtt pedig további hadosztályok özönlöttek be Magyarországra. A miniszterelnök ennek kapcsán november 1-jén kérdőre is vonta Andropov nagykövetet, a kitérő válaszok nyomán azonban egyre világosabbá vált számára, hogy a Szovjetunió erőszakos beavatkozásra készül. Nagy és a forradalmi kormány egyetlen esélye ebben a helyzetben a semlegesség elismertetése volt, hiszen amennyiben az ENSZ deklarálja Magyarország új státusát, a szovjet lépés jogi szempontból is agressziónak minősült volna.

Bár a kormányfő erre – 1-je után – november 2-án és 3-án újabb kísérleteket tett, törekvése kudarcot vallott, miközben egyre zajlott a mozgósítás és az új csapatok bevonulása: 2-án Konyev marsall – a november 4-én megindított invázió főparancsnoka – Szolnokon már be is rendezte főhadiszállását, a következő nap során pedig a Vörös Hadsereg egységei gyakorlatilag az összes jelentős várost körülférték, és a legtöbb stratégiai pontot ellenőrzésük alá vonták. Ezzel egy időben ugyanakkor a moszkvai kormányzat küldöttei – pusztán időhúzás céljából – tárgyalásokat kezdett a Vörös Hadsereg csapatainak kivonásáról.

A megbeszélések november 3-án napközben a Parlamentben zajlottak, a szovjetek pedig aznap estére Tökölre invitálták a magyar vezérkar prominens tagjait – köztük Maléter Pál vezérezredest, honvédelmi miniszert –, hogy ott folytassák a tárgyalásokat. Bár a katonai vezetők tisztában voltak a meghívás veszélyével, felelősségük tudatában végül vállalták a kockázatos utat, mely megegyezés helyett a KGB közbeavatkozásával és a magyar vezérkar letartóztatásával végződött.

A nemzetközi jog szabályait lábbal tipró eljárás nyomán a honvédelem tehát lefejezve várta a november 4-én hajnalban meginduló támadást, de ha másként is alakultak volna az események, erősen kétséges, hogy a vezérkar az esztelen vérontást választotta volna. A szervezett ellenállásnak nem volt értelme, ugyanis – a megelőző napok csapatmozgásainak eredményeként – a laktanyák, repülőterek mind a Vörös Hadsereg egységeinek gyűrűjébe kerültek; ezzel a kormány is tisztában volt, nem véletlen, hogy arra utasította a szabadon maradt tiszteket, hogy egységeikkel ne tanúsítsanak ellenállást. A parancsot a legtöbb egység betartotta, de arra is akadtak példák, hogy a reguláris erők a felkelők oldalán szálltak harcba a szovjetek ellen.

November 4-én hajnali 4 óra körül aztán megkezdődött a forradalom leverése: miközben az éterben elhangzott a Szolnokon ellenkormányt alakító Kádár János beszéde, majd Nagy Imre azóta híressé vált közleménye, a Vörös Hadsereg lefegyverezte a laktanyákban állomásozó egységeket, a felvezényelt páncélos hadtestek pedig bevonultak a városokba. Nagy Imre és a kormány tagjai – Bibó István kivételével, aki az utolsó pillanatig a Parlamentben maradt – reggel 6 óra után a jugoszláv nagykövetségen kerestek menedéket, 8 órára pedig a szovjetek már a Kossuth tér és a legfőbb közhivatalok őrségét is megadásra kényszerítették. Ezzel de facto a forradalmi kormány uralma véget ért.

Természetesen a hadsereg lefegyverzése nem jelentette azt, hogy Magyarország népe belenyugodott a megszállásba: az október 23-a után vívott fegyveres harc felkelői november 4-én hajnalban visszatértek az utcákra, és megpróbálták a lehetetlent, bátran szembeszálltak a több ezerszeres túlerővel. Budapesten belül – többek között – a Széna téren, a Baross tér környékén, a korábban is forradalmi tűzfészeknek számító Corvin köznél, de Soroksáron és Pesterzsébeten is elkeseredett harc kezdődött, ezzel egy időben pedig a vidéki városok – egyebek mellett Pécs, Miskolc, Keszthely és Sztálinváros – polgárai szintén fegyvert ragadtak. Dunapentelén például a reguláris helyőrség látta el hadianyaggal a felkelőket.

Az invázióval egy idővel megkezdődött a reménytelen szabadságharc rövid időszaka, mely során a forradalmárok – főleg a fővárosban, a Dob utca, az Élessarok vagy a Corvin köz esetében – több napon át megtartották állásaikat a modern haditechnikát bevető szovjetek ellen. November 11-én aztán a küzdelem szimbolikusan is véget ért, ugyanis ezen a napon Nagy Imrét – és a kormány többi tagját – felmentették pozíciójából.

Bár a miniszterelnök nem volt hajlandó benyújtani lemondását, a hatalom ezzel az aktussal minden szempontból a Kádár János vezette Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kezébe került, vagyis megkezdődött a diktatúra restaurációjának időszaka.